

Становище

относно дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“, област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2. Психология, научна специалност: Педагогическа и възрастова психология

Автор на дисертационния труд: **Симона Василева Николова**

Тема на дисертационния труд: **„Преодоляване на агресията и агресивното поведение в начална училищна възраст“**

Научен ръководител: **доц. д-р Русанка Петкова Манчева**

Получени материали: творческа автобиография, дисертация и автореферат

1. Кратки биографични данни за автора на дисертацията

Симона Василева Николова е завършила бакалавърска степен по социални дейности към Югозападен университет „Неофит Рилски“ гр. Благоевград през 2001 година и магистърска степен по юридическа психология, през 2007 година, към катедра „Психология“ на същия университет. Впоследствие работи като психолог с деца с психологични проблеми в Република Гърция, която тази си дейност продължава в „Дом за деца от чужбина – Димитриадис“ град Рилци, община Благоевград. Образователните си интереси разширява с придобиване на професионална квалификация „учител по предмети от философския цикъл“ към Философски факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ през 2018 година и след това завършва Магистърска програма „Превод“ на гръцки език към същия университет. От учебната 2017 година е докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Психология“, през този период има преподавателска дейност като хонорован преподавател по „Психология на агресивното поведение“ и „Психология на девиантното поведение“. изследователските и интереси са в областта на проблемните зони в детското поведение.

2. Структура на представената дисертация.

Представената за разглеждане дисертационна разработка е в обем от 142 страници, като представения текст включва 52 таблици и 28 фигури. Предложената литература съдържа 159 автора на български, английски, руски и гръцки език. В

съдържателно отношение разработката включва: увод, четири глави, дискусия, приноси и приложения.

3. Научна актуалност на разработения и изследван проблем в дисертацията

Още в увода докторантката поставя въпроси, свързани с изследователските и търсения относно наболял проблем в съвременното училище – необходимостта от преодоляване на агресивните активности на ученици в началното училище. Възможността за това е предпоставка за ограничаване използването на агресия от учениците в следващите степени на обучение. Актуалността на изследвания проблем е свързан и с тенденцията в периода на пубертета агресивните форми на поведение да се увеличават, а агресията да преминава в тормоз или насилие. Затова всяка идея за ранно преодоляване и превенция на агресивността има не само изследователска, но и практическа насоченост.

4. Основни акценти в дисертацията, научна интерпретация на авторката, самостоятелни концепции

Основните части в дисертационната разработка са насочени към постигане на целите и задачите, които докторантката си е поставила. В теоретичната част е обърнато внимание на фундаменталните теории в психологията, свързани с изследване и обяснение на агресивността в поведението на хората. Акцентът върху детската агресия и разкриването на причините и факторите за нея, чрез идеите на автори от различни научни школи и направления в психологията, затвърждава доброто впечатление от компетенциите на докторантката. Тя подробно е запозната със съвременните тенденции в превенция на агресивното поведение в детска възраст. Прави впечатление и съставената самостоятелна програма за работа с изследваните лица, нейното съдържание и форми за отчетност на търсените ефекти на промяна в поведението.

5. Съответствие на изследователската концепция с научните търсения на докторантката

Същинската част на изследователските си търсения Симона Николова е поместила в самостоятелна част. Предложена е изследователска „Програма за формиране на самооценъчни и комуникативни компетенции за преодоляване на

агресията в начална училищна възраст“ реализираща се чрез провеждане на психолого-педагогически експеримент, включващ класически етапи на начален етап (психодиагностичен), основен (същински, отнасящ се до реализиране на създадената изследователска програма с психокорекционна цел) и финален, измерващ резултатите от реализираната програма с акцент върху търсене на промяна в поведенческата активност в семейна и училищна среда. Авторката търси промяната не едностранчиво, а чрез мнението на учители и родители.

6. Съответствие на избрания изследователски модел с получените резултати от психологичното изследване

Настоящата разработка има висока научна значимост с факта, че докторантката апробира изследователски „Модел за диагностика и превенция на агресивността при ученици от начална училищна възраст“. Тя доказва неговата приложимост в реална училищна среда. След приключването му установява зависимости и отношения, които освен, че определят неговата валидност показват и важни за възрастта характеристики на взаимоотношенията, по пол, между учениците и оценките на родителите и учениците. Те се отнасят до няколко заключения:

1. Проявите на агресивност са актуални както за момчетата, така и за момчетата. Агресивността е присъща за възрастта като формите ѝ са полово ориентирани – момчетата проявяват по-висока физическа агресия, опозиционно поведение и агресивно недоверие, докато за момчетата са характерни по-ниски нива на опозиционно поведение, агресивна раздразнителност и ревност и омраза.

2. Полът не е фактор влияещ върху депресивните преживявания на учениците в началната училищна възраст. И за момчетата и за момчетата депресивната симптоматика е в рамките на нормата.

3. Отделните характеристики на емоционалната сфера, при изследваните лица, са силно динамични.

4. Между агресивността и депресивността има статистическа право-пропорционална връзка. При нарастване на агресивността нараства и депресивността и обратно.

5. В съдържателно отношение агресивната насоченост на поведението е свързана с интровертност, тревожност, егоцентризъм и желание за „излизане“ от семейната среда.

6. Във формиращата част на експеримента след прилагане на авторския модел на собствена *„Програма за формиране на самооценъчни и комуникативни компетенции за преодоляване на агресията в начална училищна възраст“* се установява нейната положителна ефективност. Доказателство за това са промените, настъпващи чрез намаляване на резултатите в стойностите на общата агресия, както и повишаването на личностната чувствителност, свързана с изпитване на вина след използваната агресия. Резултатите от теста на McNemar (при $p = 0,006$) са доказателство за статистически значимият ефект от формиращия етап на експеримента, като резултатите от повторното измерване на тревожността, показват също наличие на статистическа значимост, макар и по-малка (коефициентът McNemar $p=0,007$).

7. Съдържанието на програмата слабо повлиява такива личностни характеристики като: егоцентризъм ($p=0,359>0,05$), усамотение ($p=0,687>0,05$), зависимост и неувереност ($p=0,143>0,05$), екстраверсия ($p=0,146>0,05$), оптимизъм ($p=0,143>0,05$), които се нуждаят от по-продължителна работа с учениците. Краткосрочната програма (10 срещи) успешно повлиява само личностните нагласи (чрез емоционалните преживявания).

8. Според учителите честотата на негативните преживявания при участниците от основната група, както и агресивните им постъпки са намалели след експеримента, факт, свидетелстващ за развитие на самоконтрол в поведението в училищна среда. Формираното умение за самоконтрол се потвърждава в степента на изразеност на „загубата на контрол над себе си“, която намалява. Проведеното сравнително замерване на мнението на учителите, преди и след реализирането на авторската програма, показва статистическа значимост на различията в личностните измерители на агресивността. Резултатите от теста на Уилкоксън (Wilcoxon test) са статистически значими ($z = -2,000$; при $p=0,046<0,05$) в оценката за по-ниската степен на целенасочено, провокативно, негативно отношение към околните. Отрицателните разлики в замерванията при двете проби (W-mW) отчитат

намаляване на стойностите за общата агресия. Промяната се отчита като статистически значима.

9. Проведеното сравнително замерване с теста на Уилкоксън (Wilcoxon test) за резултатите от мнението на родителите, преди и след реализирането на формирания етап на експеримента, показва отрицателни стойности (на z стойността) при тестване на значимостта за всички съждения. Промяната е в полза на понижените резултати за всяко едно съждение като негативният ранг е показател за намаляване на значимостта му. В диапазона на статистическата значимост (за $p < 0.05$) не влиза нито една от оценките на родителите. Търсеният последващ бърз ефект от прилагането на *„Програма за формиране на самооценъчни и комуникативни компетенции за преодоляване на агресията в начална училищна възраст“* в представите на родителите има ограничен обхват, техните очаквания са по-големи.

10. Авторската програма изпълнява своята цел, тя спомага за намаляване на общата агресивност при изследваните лица от началната училищна възраст чрез формиране на самоконтрол и засилване на социалната чувствителност в разбирането на преживяванията и чувствата на другите. Това определя и целия експеримент като успешен.

11. Апробираният „Модел за диагностика и превенция на агресивността при ученици от начална училищна възраст“, реализиран чрез психолого-педагогически експеримент и включващ – първична психодиагностика, авторска програма за формиране на умения и мониторинг с учители и родители, вторична психодиагностика и накрая професионален мониторинг на ефективността на практика доказва своята жизнеспособност в реална училищна среда. Той може да бъде използван за целите както на психокорекционната, така и психопревантивната работа на училищния психолог. Потвърждават се както основната, така и частичните хипотези. Предложеният изследователски модел е приложим в училищни условия.

7. Мнения и препоръки

Докторантката, Симона Василева Николова подхожда много отговорно и с голямо желание, относно подготовката и реализацията на интересен за психологическата наука и практика психо-социален експеримент за диагностика, анализ и опит за ограничаване на агресивното поведение при ученици в началната

училищна възраст. Изследователските и умения се комбинират с много добри аналитични умения за интерпретация на получените резултати. Извършената работа е многообхватна, целенасочена и трудоемка. Приемам така предложените научни приноси, като смятам, че те отговарят на постигнатите, от докторантката резултати.

Изразявам положителното си отношение към цялостната реализация на експерименталното психологично изследване. Надеждността на авторския „Модел за диагностика и превенция на агресивността при ученици от начална училищна възраст“ би се увеличил ако се разшири обхвата на изследваните ученици от повече училища. Преодоляването на агресивността в поведението зависи и от училищната култура и степента на толерантност към подобни прояви, както в училищна, така и в семейна среда. Бих препоръчала изследователските търсения на докторантката да се насочат впоследствие в тази посока. Мисля, че положеното начало, с тази разработка, показват възможностите на докторантката за това.

Заключение

Задълбоченото ми запознаване с така предложената дисертационна разработка на тема: „ Преодоляване на агресията и агресивното поведение в начална училищна възраст“, както и преките ми впечатления от теоретичните и изследователски компетенции на автора и ми дават основание да я оценя положително. Практико-приложната насоченост на предложения „модел“ и резултатите, от реализирането му, както и безспорните научни приноси, ми дават основание с увереност да предложа на уважаемото научно жури да присъди на докторантката Симона Василева Николова, образователната и научна степен „Доктор“ по област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2. Психология, научна специалност: Педагогическа и възрастова психология.

Член на научно жури:

/доц.д-р. Р.Манчева/

07.03.2020 г.

